

Надійшла до редколегії 21.06.2000

*М.І. Ануфрієв, канд. юрид. наук,
заступник міністра внутрішніх справ України*

ЗМІЦНЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ І ЗАКОННОСТІ ЯК ФАКТОР ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Проблема прав людини і їх забезпечення належить, безумовно, до глобальних, таких, які вирішуються людством вже протягом століть. Людській спільноті довелось пройти великий і складний шлях для того, щоб усвідомити все значення прав і свобод людини, дійти висновку, що людина – це найвища соціальна цінність.

За самою назвою, самою своєю суттю правоохоронна діяльність спеціально уповноважених державних органів покликана підтримувати в суспільстві правопорядок, досягати втілення в життя принципу загальнообов'язковості правових приписів. Отже, протягом історії існування інститутів держави і права правоохоронним органам доводилось, незважаючи на епоху, географічні та геополітичні особливості, специфіку державно-правового устрою розв'язувати типологічно схожі завдання щодо забезпечення правового порядку, громадської безпеки, профілактики, боротьби зі злочинністю та іншими протиправними проявами. Цілі й завдання при цьому переслідувались дуже різні, різноманітними були і методи їх досягнення. Знадобились цілі епохи історичного розвитку, аби стало не лише в теорії, а й на практиці зрозуміло, що саме інтереси конкретної людини повинні бути поставлені в центр діяльності суспільства.

Історія держави як універсального соціального інституту характеризується, на нашу думку, тенденцією до спеціалізації правоохоронної діяльності. Система правоохоронних органів все більше удосконалюється, в її структурі утворюються відносно самостійні системи, покликані виконувати певні спеціалізовані завдання правоохоронної діяльності. Особливе, по своєму чільне місце серед них належить органам внутрішніх справ, котрі, з одного боку, є найбільш чисельним правоохоронним загоном, з іншого – виконують найбільш широкий спектр завдань щодо забезпечення закордонної охорони правопорядку. Сьогодні система МВС України є багатофункціональною і має відповідну структуру, покликану боротися зі злочинністю в різноманітних її проявах, забезпечувати громадську безпеку, забезпечувати припинення адміністративних правопорушень, здійснювати їх профілактику тощо.

Реформування органів внутрішніх справ, котре здійснюється на сучасному етапі в Україні, покликане поставити в центр усієї їх оперативно-службової діяльності права і інтереси громадян. Принципово важливим в

цьому контексті є відповідність цих процесів тим реформам, котрі здійснюються в нашій державі в напрямку демократизації державного устрою.

Мова йде, перш за все, про судово-правову реформу та адміністративну реформу. Сьогодні в системі МВС України енергійно вживаються заходи, котрі виконуються у відповідності з загальними принципами адміністративної реформи в Україні. Велика робота здійснюється щодо підвищення рівня й ефективності управлінської діяльності в органах внутрішніх справ. Цілком можна віднести на рахунок реформи системи МВС України загальні завдання адміністративної реформи в нашій державі, сформульовані Президентом України Л.Д. Кучмою в Посланні до Верховної Ради України: «Ця система має бути прозорою для суспільства, побудованою на наукових засадах і адекватною за витратами фінансово-економічному стану держави».

Гуманістичне наповнення змісту правоохоронної діяльності – це чи не найбільш важлива тенденція сучасності. Світ сьогодні стає все складнішим, вимагає більш оперативного реагування людини на зовнішні чинники, здатності пристосовуватись до умов, що змінюються дуже швидко.

Повною мірою сказане стосується діяльності працівників органів внутрішніх справ. Вади в їх роботі призводять до негативних наслідків як для конкретної особи, так і суспільства в цілому, не дозволяють забезпечити громадський порядок в державі. Говорячи про те, що всім і кожному слід усвідомити – міліція існує для людей, а не навпаки, – одночасно налегають постійно пам'ятати і про те, що органи внутрішніх справ також складаються з людей з їх сильними та слабкими сторонами. Їм довірено розв'язувати завдання, котрі потребують особливих професійних та особистісних якостей.

Особливе значення для досягнення поставлених сьогодні перед органами внутрішніх справ державою і Президентом України завдань має досягнення і утримання необхідного рівня дотримання дисципліни і законності серед персоналу органів внутрішніх справ. Саме діяльність працівників органів внутрішніх справ незалежно від їх рівня і специфіки вирішуваних оперативно-службових завдань здатна забезпечити кардинальний перехід від карально-заборонної політики в правоохоронній діяльності до партнерських стосунків з населенням.

Законність в теоретико-правовій науці є однією з найбільш принципових і значних категорій, котра має комплексний характер і є одночасно і принципом, і вимогою, і режимом. В оперативно-службовій діяльності працівників органів внутрішніх справ ця категорія конкретизується і набуває реальних рис. Більше того, як сама законність, так і дисципліна як ознаки (і одночасно якісні характеристики службової діяльності) не є «внутрішніми», замкненими в рамках системи МВС, вони опосередковано «виносяться» в суспільство, внаслідок чого визначається не лише рівень ефективності роботи працівників міліції, а й ступінь взаємопорозуміння з насе-

ленням, міра соціальної підтримки органів внутрішніх справ та їх діяльності. В кінцевому результаті це виливається і в рівень злочинності, і стан правопорядку і, врешті-решт, відбивається на захищеності прав кожного пересічного громадянина.

Досягнення якісних зрушень щодо стану дисципліни і законності можливе шляхом поєднання найсучасніших науково обґрунтованих управлінських та виховних методів. Щодо формування «відчуття законності», дисциплінованості особового складу в МВС України організовується і здійснюється єдина і багатоступенева система виховної роботи. Якщо у стінах вищих навчальних закладів системи МВС робота в цьому напрямі здійснюється цілеспрямовано, з використанням сучасних досягнень педагогіки, психології, соціології та інших гуманітарних дисциплін, то в практичних підрозділах органів внутрішніх справ необхідно забезпечити таку виховну роботу на постійній основі. Тут важливо повністю подолати заформалізованість, що нерідко ще має місце, а найголовніше – будувати процес виховної роботи в органах внутрішніх справ так, аби у працівників формувалось глибинне, стаłe переконання в тому, що законність і дисципліна в оперативно-службовій діяльності мають бути нерозривно поєднані з усвідомленням найвищої цінності прав і свобод людини. Лаконічна формула, що «не людина для держави», а «держава для людини» змушує працівника органів внутрішніх справ не тільки суворо дотримуватись вимог дисципліни і законності по відношенню до власної діяльності, а й вміти вимагати їх від інших – посадових осіб і тих самих громадян, котрі, спрощено і є «цеглинками» громадянського суспільства.

Тут має місце вельми цікаве діалектичне поєднання – такі вимоги щодо громадян можуть бути реальними і дієвими лише у випадку, коли, по-перше, самі вимоги працівника органу внутрішніх справ спрямовані на захист невід'ємних прав і свобод людини, а по-друге, громадянин буде чітко усвідомлювати, що дії міліції мають саме такий характер.

Поруч з викладеним, розв'язання завдання підвищення рівня дисципліни і законності в середовищі працівників органів внутрішніх справ потребує і вдосконалення діяльності щодо контролю за їх станом. В останні роки контроль стає дедалі жорсткішим. І такий підхід до вирішення проблеми дає свої позитивні результати. Зокрема, починаючи з 1995 р. судами було визнано винними у скоєнні злочинів 551 працівника, то в 1996 – 523, в 1997 – 453, в 1998 – 356, в 1999 – 286. Покращання цих показників спостерігається й у цьому році. Станом на 1 травня п.р. засуджено 43 колишніх працівників, в той час як на аналогічний період минулого року – 86. Кількість засуджених зменшилась у 14 територіальних та 2 лінійних управліннях.

Живились заходи щодо виявлення порушників законності та очищення органів внутрішніх справ від співробітників, які порушували вимоги законодавства, зловживали владою та посадовим становищем, підтримували неділові стосунки з представниками комерційних структур. З початку

року за негативними мотивами з органів внутрішніх справ звільнено 879 чол., або 7,8% від загальної кількості звільнених.

У всіх територіальних та лінійних управліннях за результатами роботи за 1 квартал п.р. проаналізовано стан справ по виконанню вимог міністерства щодо зміцнення транспортної дисципліни, попередження фактів перевищення влади, побиття громадян працівниками міліції. Із зазначених питань у міськрайлінооргани направлено аналітичні довідки та огляди з конкретними пропозиціями щодо додаткових заходів щодо посилення ролі і впливу керівників усіх рівнів у справі зміцнення дисципліни та законності в підпорядкованих органах і підрозділах.

Впроваджено в практику вивчення у ході службових розслідувань по надзвичайних подіях за участю особового складу особистої ролі керівників галузевих служб управлінь та міськрайлінвідділів у зміцненні дисципліни і законності в підлеглих колективах.

Вжитими заходами вдалося закріпити позитивну тенденцію минулих років щодо зменшення кількості порушених відносно працівників міліції кримінальних справ. Їх стало в півтора рази менше, ніж за минулий рік (107 проти 161).

Залишок кримінальних справ, порушених за фактами скоєння працівниками злочинів та відносно посадових осіб ОВС складає 627 справ (на 1 травня м.р. – 712).

Як крайній захід припинення протиправних дій, у поточному році працівниками ОВС 69 разів (-28) застосовувалась вогнепальна зброя на поразку, при цьому 9 громадян загинуло (-1) та 38 (-18) – отримали поранення. У 1 випадку застосування зброї визнано незаконним (1999 рік – 4).

Однак наведені цифри, на нашу думку, не можна абсолютизувати, як і будь-які кількісні показники, котрі мають до певної міри відносний характер. Усвідомлення цього є співзвучним і тим підходам, котрі формуються сьогодні й щодо оцінки ефективності діяльності системи МВС України в цілому. Реформоване МВС відмовляється від абсолютизації кількісних і споріднених з ними якісних показників щодо різних видів злочинності, правопорушень тощо. Безумовно, ця статистика до значної міри має об'єктивний характер. Головний показник ефективності роботи міліції в умовах становлення правової держави і громадянською суспільства, на мою думку, – це довіра населення, його впевненість у дієвості й гуманності правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ, підтримка й реальна допомога громадян. У цьому випадку належний рівень дисципліни й законності в ОВС стане запорукою їх партнерських, прозорих відносин з населенням, важливим чинником забезпечення прав і свобод людини в Україні.

Надійшла до редколегії 15.06.2000